

ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, СХИЛЬНИХ ДО ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ, У КОНТЕКСТІ ПОРУШЕННЯ ЇХНЬОГО СТАТЕВОРОЛЬОВОГО СТАТУСУ ТА РОДИННИХ ЗВ'ЯЗКІВ

У статті аналізується схильність військовослужбовців до делінквентної поведінки у контексті можливого порушення їхнього статевого статусу та родинних зв'язків. Виявлено та проаналізовано гендерні типи особистості військовослужбовців, схильних до делінквентної поведінки. Визначено подальший фокус роботи психолога частини з даною категорією осіб.

Ключові слова: делінквентна поведінка, гендерна ідентичність, військовослужбовець.

Постановка проблеми. Сучасна військова служба передбачає виконання завдань за призначенням у специфічних екстремальних умовах, обумовлених військовим конфліктом на Сході України. Специфіка ратної праці, з одного боку, вимагає відповідальної поведінки особистості, а з іншого, наявності певних соціальних якостей з відповідною соціальною поведінкою.

На етапі вторинної соціалізації особистості у 17-25 років, які саме припадають на період призову до армії, включаються когнітивні механізми творчої переробки оточуючого середовища, формується світогляд особистості та формуються уяви про своє особисте призначення та сенс життя. Події, які переживаються людиною у цей період, стають її головними ціннісними орієнтирами у житті [1, с. 41].

Разом з тим, певні такі орієнтири формуються вже у період процесу гендерної та особистісної ідентифікації хлопчика із батьком у віці 5-7 років. Коли цей процес у сім'ї порушується за різними причинами: розлучення батьків до 8 років дитини, відсутність батька у сім'ї до півроку і більше внаслідок довготривалих відряджень, мати виховує хлопчика з народження самостійно і т. ін., він може вплинути надалі на формування та прояви певної делінквентної поведінки.

Делінквентна поведінка – один із видів поведінки, яка відхиляється від норми. Вона характеризується асоціальними вчинками дітей, які повторюються і утворюють певний стійкий стереотип дій, що порушують правові норми, але за які не притягають до кримінальної відповідальності через їхню обмежену суспільну небезпеку або малий вік дитини, який не дає змоги притягти до кримінальної відповідальності [2, с. 37].

Так, порушення формування ідентичності у сім'ї можуть привести до переживання кризи ідентичності, і як наслідок привести до маргіналі-

зації особистості, деструктивних занять, зловживання, несформованості критеріїв ціннісного відношення до життя.

Фактично призов в армію юнацької молоді у віці 18-20 років призводить до переживання ними процесу ресоціалізації у результаті якого, за А. Гідденсом, відбувається руйнування раніше засвоєних норм і зразків поведінки, слідом за яким йде процес засвоєння або вироблення нових норм, що регулюють соціальну взаємодію з оточуючими у нових умовах [3].

Як правило, ресоціалізація відбувається у зв'язку з попаданням особистості у критичну і нерелевантну прийнятим нормам ситуацію, якою може бути для неї військове середовище.

Разом з тим, виявлення та правильно організований психологом військової частини і офіцерами групи морально-психологічного забезпечення психологічний супровід особистості військовослужбовця, схильного до делінквентної поведінки, може позитивно вплинути на його подальшу службу і навіть долю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Делінквентну поведінку визначають як суто молодіжне правопорушення, яке вчиняють молоді люди віком від 12 до 20 років. Враховуючи, що ці вікові рамки припадають на підготовку до військової служби (16–18 років) та безпосереднє її проходження (18–27 років), то саме серед молоді призовного віку найчастіше зустрічаються прояви делінквентної поведінки [2, с. 36].

Делінквент у матеріалах ВООЗ визначається як особа у віці до 18 років, чия поведінка заподіює шкоду іншому індивіду або групі та перевищує межу, встановлену нормальними соціальними групами у даний момент розвитку суспільства. При досягненні повноліття делінквент автоматично перетворюється на антисоціальну особу [4, с. 113].

Відомі психологи В. Петровський і М. Ярошевський дають таке визначення девіантної (делінквентної) поведінки: (від лат. *deviatio* – відхилення) – система вчинків або окремі вчинки, які суперечать прийнятним у суспільстві правовим або моральним нормам. Основні види відхильної поведінки – злочинність та кримінально некарана (не протиправна) аморальна поведінка. У дослідженнях відхильної поведінки значне місце відводиться вивченню її мотивів, причин та умов, які сприяють її розвитку, можливостей попередження та подолання [5, с. 81]. Делінквент (від лат. *delinquens* – правопорушник) – суб'єкт, чия відхильна поведінка у крайніх своїх проявах являє собою кримінально карані дії [5, с. 84].

Вивченням питань проявів делінквентної поведінки у військовослужбовців займали наступні дослідники: С. П. Балашова, А. Я. Боднар, С. П. Васильєв, Г. Р. Дубровинський, Н. Г. Макаренко, Я. І. Мельник, С. В. Невенчаний, О. М. Овчар.

Так, А. Я. Боднар і Н. Г. Макаренко у своєму дослідженні встановили, що делінквентній поведінці у збройних силах сприяють такі соціальні фактори: труднощі при проходженні військової служби, її кардинальна відмінність від цивільного життя молоді до призову на військову службу, травматичні життєві обставини, вплив девіантних груп, які вже склалися у військовому колективі [2, с. 38]. Вони зазначали, що найбільш часто серед форм делінквентної поведінки у збройних силах зустрічається агресія, яка, з одного боку, може бути наслідком особистої дезадаптованості військовослужбовця, а з іншої – може проявлятися у малих групах для підтримання внутрішньогрупових норм поведінки. Вони дійшли до висновку, що наявність делінквентних проявів в армії негативно впливає на більшість сфер життєдіяльності військових колективів, особливо на їхню згуртованість, керованість, рівень боєздатності, готовності до виконання завдань за призначенням.

У роботі О. М. Овчара було досліджено схильність військовослужбовців строкової служби до проявів девіантних відхилень у залежності від їх психологічних особливостей та строку проходження служби. Так, було встановлено, що джерелами відхиленої поведінки у військовослужбовця можуть виступати неадекватні рівні розвитку його потреб, їхня розбалансованість чи деформація, порушення функціонування окремих елементів підструктур у динамічній функціональній структурі особистості [6, с. 17].

Дослідник визначив три типи девіацій: соціально-пасивний (здійснення девіантного вчинку залежить від гостроти переживання фруструючої ситуації), адитивний (прояви девіантної поведінки у цих осіб залежать від ситуацій і мають спорадичний характер) та асоціальний (властива заці-

кленість на досягненні цілей гедонічного та утилітарного характеру) і встановив, що девіантність військовослужбовців строкової служби у переважній більшості випадків підлягає корекції.

Російський дослідник С. В. Невенчаний вивчав фактори прояву агресивної поведінки у військовослужбовців строкової служби та розробив психолого-педагогічну програму, спрямовану на зниження рівня агресії. Застосування розробленої ним психолого-педагогічної програми показало, що вона досить ефективна при роботі і може бути спрямована на зниження індексу ворожості (зокрема, таких форм агресії, як вербальна агресія, роздратування, негативізм, образа) [7, с. 209].

Я. І. Мельник у своїй роботі отримав результати експериментального дослідження, які показали, що ефективна мінімізація девіацій можлива за умови комплексного впливу на особистісні й організаційно-групові процеси на рівні інтеграції інтересів і потреб у системі «особистість військовослужбовця – соціальне середовище» [8, с. 465].

Дослідники С. П. Балашова, С. П. Васильєв, Г. Р. Дубровинський зазначають, що визначальну роль серед чинників, які сприяють формуванню делінквентної поведінки, займають соціальні фактори, що впливають на формування особистості військовослужбовця-правопорушника, а саме: виховання у неповній сім'ї; алкоголізм батьків; аморальний спосіб життя батьків; систематичні конфлікти у сім'ї; систематичне биття дитини; злочинність серед батьків; неблагополучні матеріально-побутові умови сім'ї; вплив неформальної групи з антисоціальними тенденціями [9, с. 163].

Зазначені вище соціальні фактори можуть бути причиною порушення статево-рольового статусу у батьківській родині (неповна сім'я) і як наслідок, певної деформації особистості майбутнього військовослужбовця-правопорушника, але вони не були предметом ретельного наукового дослідження.

Мета статті – вивчення особистісної схильності військовослужбовців до проявів делінквентної поведінки у залежності від порушення статево-рольового статусу у його батьківській сім'ї.

Виходячи з мети дослідження, нами були сформувані наступні завдання:

1. Дослідити залежність схильності військовослужбовців до проявів делінквентної поведінки від порушення їх статево-рольового статусу у його батьківській сім'ї.

2. Визначити фокус впливу психолога військової частини на особистість військовослужбовців, схильних до проявів делінквентних форм поведінки.

Для вивчення гендерних та психологічних особливостей особистості військовослужбовців, які схильні до прояву делінквентних форм поведінки, нами були використані наступні психодіагностичні

методики: методика Сандри Бем (визначення рівневої оцінки маскулітності/фемінітності); анкета соціально-демографічного вивчення військовослужбовців; особові справи військовослужбовців, схильних до делінквентної поведінки.

Отримані дані було піддано процедурі математико-статистичного аналізу за допомогою програми SPSS Statistic.

Виклад основного матеріалу. Нині українське суспільство зіткнулося з тим, що батько, як сильна фігура (у розумінні об'єкта ідентифікації) у період допубертатного виховання дитини у більшості випадків може бути просто відсутнім в інституті сім'ї з різних причин (народження поза шлюбом, розлучення, тривалі відрядження до року). Так, за нашими спостереженнями, за чотири роки призову молодого поповнення до 8-го Чернігівського навчального центру Державної спеціальної служби транспорту у період 2014–2018 роки кількість новобранців з неповних сімей збільшилась з 37 до 55%. Зростання цього показника може мати дуже серйозні негативні соціально-психологічні наслідки.

На нашу думку, дана тенденція може впливати на якість загального морально-психологічного стану військовослужбовців у військових колективах і призводити до зниження якісних показників, зокрема зростання кількості в армії осіб, схильних до проявів делінквентної поведінки.

Нами було проведено дослідження соціально-демографічних особистісних даних 641 військовослужбовця строкової служби 8-го Чернігівського навчального центру Державної спеціальної служби транспорту з метою виявлення осіб, схильних до делінквентної поведінки, які можуть бути пов'язані з порушеннями родинних зв'язків та відповідно сформованого типу гендерної ідентичності.

На основі проаналізованих нами даних була виділена група з неповних сімей у кількості 77 осіб, які до призову в армію мали реальні приводи до поліції з різних причин. Це дозволило нам попередньо характеризувати дану групу військовослужбовців як осіб, схильних до делінквентної поведінки і включити їх до групи додаткової уваги.

Для порівняльного аналізу структурного розподілу сформованої гендерної ідентичності особистості між схильними/несхильними до делінквентної поведінки військовослужбовцями у залежності від складу їхньої сім'ї на різних етапах онтогенезу (до юнацького віку) нами було визначено шість типів батьківських родин.

Першу нормативну або контрольну групу склали особи, що виховувалися у повній сім'ї; другу юнаки, що втратили батька у віці до 10 років (дитинство), але виховувалися матір'ю; у третю групу увійшли особи, що виховувалися без батька з 11 до 15 років (підлітковий вік); четверту склали ті, що втратили матір у віці до 10 років; у п'яту групу увійшли юнаки, що виховувалися без матері з 11 до 15 років; шосту групу склали сироти.

У таблиці 1 представлено розподіл вибірки військовослужбовців, схильних/несхильних до делінквентної поведінки, у залежності від визначеного типу родини.

Як видно з таблиці 1, найбільша частка осіб (у відсотковому співвідношенні), що схильні до проявів делінквентної поведінки, знаходяться у чотирьох типах родин. Так, особи, що виховувалися без батька у дитячому віці до 10 років склали 14,5%, юнаки, які втратили батька у підлітковому віці (з 11 до 15 років) та особи, що виховувалися без матері у дитячому (до 10 років) та у підлітковому (з 11 до 15 років) віці склали 18,2% у кожній.

Даний факт може вказувати на те, що особи, які виховувалися у дитячому та підлітковому віці без батьківської або материнської уваги та піклування, мають схильність до проявів делінквентної поведінки вище ніж у повних сім'ях майже у два рази. Відсутність материнського тепла і уваги, як у дитинстві, так і підлітковому віці впливає на зростання делінквентності у дітей та підлітків навіть сильніше за відсутності батька у родині. Це може бути пов'язано, як зі статевим розвитком і формуванням лібідо у дітей та підлітків, де фігура матері відіграє важливу соціальну функцію, зокрема позитивних/негативних зразків поведінки із протилежною статтю.

Таблиця 1

Розподіл військовослужбовців, схильних/несхильних до делінквентної поведінки, у залежності від визначеного типу родини

Розподіл за групами згідно зі схильністю до делінквентної поведінки (у минулому були приводи у поліцію)		Розподіл за групами згідно сімейного стану					Сироти	Всього
		Повна сім'я	Без батька до 10 років	Без батька з 11 до 15 років	Без матері до 10 років	Без матері з 11 до 15 років		
Не схильний до делінквентної поведінки	Відсоток %	90,2	85,5	81,8	81,8	81,8	91,2	88,0
Схильний до делінквентної поведінки	Відсоток %	9,8	14,5	18,2	18,2	18,2	8,8	12,0
Всього	Кількість	348	193	44	11	11	34	641
	Відсоток %	100	100	100	100	100	100	100

Найменший відсоток осіб, схильних до проявів делінквентної поведінки, виявлено у групі осіб, що виховувалися у повних родин (9,8%) та у групі сиріт (8,8%). Цей факт можна пояснити наявною увагою, контролем з боку кожного із батьків у більшості повних родин та відповідним контролем з боку вихователів в інтернатних закладах, зокрема контроль за навчанням, зайнятістю у гуртках та культурних заходах, якими опікуються батьки та вихователі.

Разом з тим, як зазначають фахівці, «специфіка умов утримання та проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є причиною неуспішної соціалізації вихованців інтернатних закладів у майбутньому...» [10, с. 5].

Для визначення типу гендерної ідентичності та зіставлення отриманих даних серед військовослужбовців, схильних/несхильних до прояву делінквентної поведінки, нами був проведений тест Сандри Бем серед 279 осіб досліджуваної вибірки. Результати даного розподілу представлено у таблиці 2.

Як видно з таблиці 2, загальний кількісний аналіз вибірки за типами гендерної ідентичності доводить, що переважає андрогінний тип (134 особи), на другому – маскулінний тип (95 осіб), на третьому фемінінний (36 осіб), на четвертому недиференційований (14 осіб).

Зіставлення отриманих даних серед військовослужбовців, схильних до проявів делінквентної поведінки, показав, що найбільший відсоток було нами виявлено серед осіб з недиференційованою гендерною ідентичністю – 21,4%, на другому місці з андрогінною – 14,9%, на третьому маскулінною – 13,7%, на останньому фемінінною – 8,3%. Високий показник делінквентності серед осіб з недиференційованою гендерною ідентичністю може бути пояснено не тільки низьким рівнем виразності чоловічих і жіночих якостей, а і характерними для них соціально незрілими проявами інфантильних форм поведінки.

Такі військовослужбовці більш схильні до прояву конформізму у соціальних групах, легше піддаються впливу з боку соціального оточення, як правило, у них відсутні чітко сформовані моральні

та ціннісні орієнтири. Тому вони більш схильні до проявів делінквентної поведінки і мають низький поріг індивідуального опору проти впливу негативного соціального оточення.

Найменший відсоток осіб, що скоювали правопорушення у минулому виявлено серед осіб з фемінінною гендерною ідентичністю – 8,3%. Дана категорія осіб характеризується вираженістю таких фемінінних якостей, як доброта, уважність до інших людей, емпатія і т. ін. та низьким рівнем проявів маскулінних якостей. Ці характеристики дозволяють зробити припущення, що особи з фемінінним типом гендерної ідентичності у принципі не схильні потрапляти у ситуації, в яких може бути затребувана делінквентна поведінка, а у випадку перебування у такій ситуації – намагаються корегувати свою поведінку, враховуючи соціально прийняті норми, правила та вимоги, передбачені законом.

Серед групи осіб з андрогінною гендерною ідентичністю виявлено 14,9% осіб, що скоювали правопорушення у минулому. Дана категорія осіб у літературі описана як схильна до прояву соціально зрілих форм поведінки, вона адекватно поєднує вираженість як маскулінних, так і фемінінних якостей особистості та може корегувати свою поведінку у залежності від того, як того вимагає ситуація. Вони проявляють більш широкий рольовий репертуар поведінкових реакцій ніж особи з недиференційованою гендерною ідентичністю. На нашу думку, можна припустити, що особи з андрогінним типом гендерної ідентичності, які скоювали правопорушення у минулому, більш схильні орієнтуватися на власні норми моралі та ціннісні орієнтири і до проявлення проактивних поведінкових реакцій (замість реактивних), на відміну від інших типів.

З маскулінною гендерною ідентичністю виявлено 13,7% осіб, що скоювали правопорушення у минулому. Дана категорія осіб характеризується вираженістю маскулінних ознак, наприклад, агресивність, наполегливість, схильність до ризику, незалежність, мужність і низьким ступенем вираженості фемінінних якостей, що може пояснюватися схильністю даних осіб до більш агресивних

Таблиця 2

Розподіл військовослужбовців, схильних/несхильних до прояву делінквентної поведінки, згідно з їхнім типом гендерної ідентичності за методикою Сандри Бем

Розподіл за групами згідно зі схильністю до делінквентної поведінки		Розподіл за групами згідно з типами гендерної ідентичності				Всього %
		Маскулінний	Андрогінний	Фемінінний	Недиференційований	
Не схильний до делінквентної поведінки	Відсоток %	86,3	85,1	91,7	78,6	86
Схильний до делінквентної поведінки	Відсоток %	13,7	14,9	8,3	21,4	14
Всього	Кількість	95	134	36	14	279
	Відсоток %	100	100	100	100	100

поведінкових реакцій і може носити більш ситуативний характер.

Також нами було розглянуто формування гендерної ідентичності у військовослужбовців у залежності від попередньо визначених типів сімей.

У таблиці 3 представлено розподіл типів гендерної ідентичності військовослужбовців за опитувальником Сандри Бем згідно з вищезазначеними шістьма типами сімейних родин.

Як видно з таблиці 3, середній відсотковий розподіл за типами гендерної ідентичності серед військовослужбовців має такий рейтинг: андрогінний тип – 48%, маскулінний тип – 34,1%, фемінінний – 12,9%, недиференційований – 5%, що у пропорційному співвідношенні узгоджується з даними, отриманими у своїх дослідженнях Сандрою Бем. Можна припустити, що він є типовим нормативним розподілом в європейському соціумі при формуванні гендерної ідентичності особистості у повній сім'ї.

Близько до нормативного розподілу виявлено також серед військовослужбовців-сиріт, що може бути пояснено їхнім вихованням в умовах штучно створеного контролю і опіки з боку державної установи інтернатного типу.

Близькість до нормативного розподілу виявлено також у сім'ях, де виховувалися військовослужбовці без батька до 10 років. Це можна пояснити тим, що після 10 років вони мали у своїй родині особу, яка замінила їм батька і могла позитивно вплинути на відновлення механізмів ідентифікації при формуванні їх ідентичності.

Структура гендерного розподілу у сім'ях, де військовослужбовці виховувалися без матері, має свою специфіку, відмінну від нормативної.

Так, в осіб, що виховувалися без матері до 10 років, виявлено домінуючим андрогінний тип ідентичності – 60%, вищий за нормативний показник більше ніж на 10%, що може вказувати на вплив особистості батька у цьому типі родини. Роль батька для хлопчика є дуже важливою у 5-7 років під час формування його гендерної ідентичності. Разом з тим, у ситуації відсутності матері, батько деякою мірою виконує і роль матері для хлопчика.

Ось чому можна пояснити, що домінуючою у цих сім'ях є андрогінна модель ідентичності, а маскулінна та фемінінна представлена у рівних пропорціях. Можна припустити, що відсутність недиференційованої гендерної ідентичності у цих сім'ях вказує на неможливість виховання делінквентної особистості.

В осіб, що втратили матір після 10 років, домінує фемінінний тип ідентичності (40%), всі інші типи представлено у рівних пропорціях (20%), у тому числі і недиференційована. Високий відсоток недиференційованої ідентичності, виявлений серед цього типу сімей, вказує відповідно і на високий відсоток осіб, схильних до делінквентної поведінки.

Виявлені психологом частини особи, схильні до прояву делінквентної поведінки, особливо ті з них, хто виховувався у неповних сім'ях без батьківського та материнського піклування і не мали осіб, які могли б замінити батьків у період формування їх гендерної та особистісної ідентичності, повинні обов'язково бути включені у план психокорекційної роботи при проведенні заходів психологічного супроводу військовослужбовців.

Фокусом такої роботи повинні стати заходи, направлені на гендерну соціалізацію цих юнаків шляхом синтезу образу маскулінності через побудову адекватних стосунків з начальниками та командирами-чоловіками, а також із референтною гомогенною групою співслужбовців, які є дуже важливим колом соціального впливу.

Експериментально доведено, що на формування чоловічої ідентичності у військовослужбовців строкової служби впливає гендерна компетентність командирів підрозділу та значуща група однолітків-військовослужбовців [11, с. 414].

Висновки:

1. Виявлено, що особи, які виховувалися у дитячому та підлітковому віці без батьківської або материнської уваги та піклування, мають схильність до проявів делінквентної поведінки вище ніж у повних сім'ях майже у два рази.

2. Виявлено, що найбільший відсоток військовослужбовців, схильних до делінквентної пове-

Таблиця 3

Розподіл типів гендерної ідентичності військовослужбовців за опитувальником Сандри Бем згідно з типами сімейних родин

Тип гендерної ідентичності	Групи військовослужбовців за типами родин						Середній відсоток від загальної вибірки
	Повна сім'я	Без батька до 10 років	Без батька з 11 до 15 років	Без матері до 10 років	Без матері з 11 до 15 років	Сироти	
маскулінний	35,0	32,9	37,5	20,0	20,0	36,4	34,1
андрогінний	49,7	49,4	31,3	60,0	20,0	45,5	48,0
фемінінний	11,5	11,8	18,8	20,0	40,0	18,2	12,9
недиференційований	3,8	5,9	12,5	-	20,0	-	5,0
Всього	кількість	157	75	16	10	11	279
	Відсоток %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

дінки, виявлено серед осіб з недиференційованою гендерною ідентичністю.

3. Виявлено, що військовослужбовці з фемінінним типом гендерної ідентичності мають низький показник схильності до делінквентної поведінки.

4. Фокусом роботи психолога частини повинні стати особи, які мають високий ризик делінквентної поведінки, зокрема ті, що виховувалися без батьківської та материнської опіки і не мали осіб, що могли їх замінити у період формування їх гендерної та особистісної ідентичності.

5. Заходи психологічного супроводу військовослужбовців осіб з незрілою гендерною ідентичністю та схильних до делінквентності повинні бути направлені на організацію процесу гендерної соціалізації шляхом вибудови адекватних стосунків з начальниками та командирами-чоловіками, а також їх співслужбовцями.

Література:

1. Шнейдер Л. Б. Личностная, тендерная и профессиональная идентичность: теория и методы диагностики. М.: Московский психолого-социальный институт, 2007. 128 с.
2. Боднар А. Я., Макаренко Н. Г. Особенности проявлений делінквентной поведінки в Збройних Силах України. Наукові записки НаУКМА. Т. 123. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. К., 2011. С. 35-39.
3. Giddens A. Modernity and self-identity: self and society in late modern age. Cambridge: Polity Press, 1991.
4. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна робота»: у 2 ч. Ч. 1. Теоретична частина. 2-ге вид., перероб і доповн. К., 2016. 188 с.
5. Краткий психологический словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. Ростов н/Д.: Феникс, 1999.
6. Овчар О. М. Психологічні особливості військовослужбовців строкової служби з ознаками девіантної поведінки: автореф. дисертації ... кандидата психологічних наук. Одеса, 2003. С. 21.
7. Невенчанний С. В. Психологические особенности агрессивного поведения военнослужащих по призыву. Учёные записки ЗабГГПУ. М., 2011. С. 205-209.
8. Мельник Я. І. Результати психопрофілактики девіантної поведінки військовослужбовця. Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України № 1(74). Серія: педагогічні та психологічні науки. Хмельницький, 2015. С. 456-458.
9. Балашова С. П., Васильєв С. П., Дубровинський Г. Р. Практичний курс військової психології: навчальний посібник. Частина 2. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2013. 172 с.
10. Комарова Н. М. Методичні рекомендації для соціальних працівників, державних службовців щодо розвитку сімейних форм виховання. К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2006. 92 с.
11. Кіт В. О. Особливості чоловічої ідентичності юнаків-військовослужбовців, які виховувались без батька. Гендерні дослідження: прикладні аспекти: монографія / В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін.; за наук. ред. В. П. Кравця. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. 448 с.

Мозговой В. И. Изучение личности военнослужащих, склонных к делинквентному поведению, в контексте нарушения их полоролевого статуса и родственных связей

В статье анализируется склонность военнослужащих к делинквентному поведению в контексте возможного нарушения их полоролевого статуса и родственных связей. Выявлены и проанализированы гендерные типы личности военнослужащих, подверженных делинквентному поведению. Определен дальнейший фокус работы психолога части с данной категорией лиц.

Ключевые слова: делинквентное поведение, гендерная идентичность, военнослужащий.

Mozghovyi V. I. Study of the personality of serviceman who are prone to delinquent behavior in the context of violation of their sex-role status and family relationships

The article analyzes the tendency of servicemen to delinquent behavior in the context of a possible violation of their sex-role status and family ties. The gender types of the soldier's personality susceptible to delinquent behavior were identified and analyzed. The further focus of the work of the psychologist of a military center with this category of persons is determined.

Key words: delinquent behavior, gender identity, serviceman.